

กลยุทธ์ส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์อย่างยั่งยืน
Toward Sustainable Enhancement of Monastic Education:
The Case of Surin Province

พระมหาศิริพงษ์ จันทปาโมชโช

Phramaha Siriphong Chandapamojjo

โอภาส ศุภจิตเมตตา

Ophas Supajitmetta

อัจฉรา มาอินทร์

Archara Ma-in

ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

Thanarat Sa-Ard-lam

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus

E-mail: hyud962525@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 27 กุมภาพันธ์ 2569

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 29 มิถุนายน 2569

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 29 มิถุนายน 2569

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาสภาพการศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์ในปัจจุบัน 3) เพื่อศึกษาบทบาทของคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์กับการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์อย่างยั่งยืน ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากข้อมูลปฐมภูมิ ข้อมูลทุติยภูมิ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสนทนากลุ่มกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 5 รูป/ท่าน โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาความ (Descriptive Interpretation)

ผลการศึกษาพบว่า 1) แนวทางการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ในพระพุทธศาสนา ควบคู่กับพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย โดยชี้ให้เห็นว่าการศาสนศึกษาครอบคลุมแผนกธรรม บาลี และสามัญศึกษา ภายใต้การกำกับของ มหาเถรสมาคม และยึดหลักปรีชาปฏิบัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ เพื่อพัฒนาพระภิกษุสามเณรอย่างสมบูรณ์ทั้งกาย ศีล จิต และปัญญา การศึกษาสงเคราะห์มีบทบาทช่วยเหลือเด็กและเยาวชนผู้ด้อยโอกาสผ่านโรงเรียนการกุศลและศูนย์การเรียนรู้ของวัด สะท้อนบทบาทคณะสงฆ์ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ พัฒนา

การศึกษาสงฆ์ไทยดำเนินต่อเนื่องตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี จนถึงรัตนโกสินทร์ และปรับตัวสอดคล้องบริบทสังคมสมัยใหม่ โดยมีการสถาปนาสถาบันอุดมศึกษาสงฆ์ ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์ร่วมสมัย ทั้งนี้แนวทางส่งเสริมความร่วมมือทุกภาคส่วน พัฒนาหลักสูตร บุคลากร และใช้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน อันนำไปสู่ความมั่นคงของพระศาสนาและสังคมไทยอย่างยั่งยืน 2) สภาพการศึกษาคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์ดำเนินบนบริบทพหุวัฒนธรรมชายแดนลุ่มน้ำมูล โดยวัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการศึกษา ศีลธรรม และทุนทางสังคมของชุมชน โครงสร้างการศึกษาครอบคลุมแผนกธรรม บาลี สามัญศึกษา และการศึกษาต่อเนื่องผ่านเครือข่ายสถาบันสงฆ์ เช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อย่างไรก็ตาม ยังเผชิญความเหลื่อมล้ำด้านทรัพยากร ครูผู้สอน และโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล โดยเฉพาะพื้นที่ชายแดน ผู้เรียนจำนวนมากมาจากครอบครัวยากจน พื้นฐานการเรียนรู้ไม่เท่ากัน ขณะที่ครูมีภาระงานสูงและงบประมาณไม่ต่อเนื่อง แม้มีข้อจำกัด แต่จุดแข็งคือทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นและเครือข่ายชุมชนเข้มแข็งซึ่งสามารถพัฒนาเป็นระบบการเรียนรู้เชิงเครือข่าย ลดช่องว่าง และยกระดับคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืน 3) คณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ โดยวัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และที่พึ่งของเด็กและเยาวชนผู้ด้อยโอกาสในพื้นที่ชายแดนและชนบท การพัฒนายังยืนต้องยึดหลักไตรสิกขาเป็นแกน ควบคู่การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและการเคารพพหุวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อจำกัดด้านงบประมาณ บุคลากร และสื่อการเรียนรู้ จึงจำเป็นต้องสร้างเครือข่ายความร่วมมือและกองทุนที่โปร่งใสตามหลักธรรมาภิบาล สรุปได้ว่าหากเสริมความเข้มแข็งเชิงระบบอย่างต่อเนื่อง การศึกษาของคณะสงฆ์ใน จังหวัดสุรินทร์ จะสามารถพัฒนาอย่างมั่นคงและยั่งยืน ทั้งต่อผู้เรียน พระศาสนา และสังคมโดยรวม

ดังนั้น ในบทความนี้ จึงมีประโยชน์ในการนำไปเป็นฐานข้อมูลในการกำหนดเป็นนโยบายของการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์ ทั้งนี้ เพื่อสร้างศาสนทายาท ผู้สืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน และก้าวทันต่อความเปลี่ยนแปลงของโลก

คำสำคัญ: กลยุทธ์ส่งเสริมการศึกษา, คณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์, อย่างยั่งยืน

ABSTRACT

This article aims to: 1) study the guidelines for promoting educational welfare in Buddhism; 2) study the current educational conditions of the Sangha in Surin Province; and 3) study the role of the Sangha in Surin Province in promoting sustainable educational welfare. The study employed qualitative methods, collecting primary and secondary data, along with in-depth interviews and focus group discussions from 5 key informants. The data were analyzed using content analysis and presented through descriptive interpretation.

The results of the study found that: 1) Guidelines for promoting educational welfare in Buddhism: These run parallel to the educational development of the Thai Sangha.

Religious education encompasses the Dhamma, Pali, and General Education departments under the supervision of the Sangha Supreme Council. It adheres to the principles of Pariyatti (study), Patipatti (practice), and Pativedha (realization) to holistically develop monks and novices physically, morally, mentally, and intellectually. Educational welfare plays a vital role in assisting disadvantaged children and youth through charity schools and temple learning centers, reflecting the Sangha's role in human resource development. The evolution of Thai Sangha education has progressed continuously from the Sukhothai, Ayutthaya, and Thonburi periods to the Rattanakosin era, adapting to the modern social context. This includes the establishment of Buddhist higher education institutions—Mahachulalongkornrajavidyalaya University and Mahamakut Buddhist University—to integrate Buddhism with contemporary sciences. Therefore, the promotional guidelines should focus on forging cooperation among all sectors, developing curricula and personnel, and utilizing temples as lifelong learning centers for the community, which will lead to the sustainable stability of the religion and Thai society.

2) Current educational conditions of the Sangha in Surin Province: The education operates within the multicultural context of the Mun River basin border. Temples serve as the community's center for education, morality, and social capital. The educational structure covers Dhamma, Pali, general education, and continuing education through networks of monastic institutions like Mahachulalongkornrajavidyalaya University. However, there are still disparities in resources, teaching personnel, and digital infrastructure, particularly in border areas. Many learners come from impoverished families with unequal educational backgrounds, while teachers face heavy workloads and inconsistent funding. Despite these limitations, the core strengths lie in local cultural capital and robust community networks, which can be developed into a network-based learning system to bridge the gap and sustainably elevate educational quality.

3) The role of the Sangha in Surin Province: The Sangha plays a crucial role in promoting educational welfare, with temples acting as learning centers and a refuge for disadvantaged children and youth in rural and border areas. Sustainable development must be anchored in the Trisikkha (Threefold Training) principle, coupled with the application of digital technology and respect for local multiculturalism to reduce educational inequality. Nevertheless, due to constraints regarding budget, personnel, and learning materials, it is imperative to establish collaborative networks and transparent funding in accordance with good governance principles. In conclusion, with continuous systemic strengthening, the education of the Sangha in Surin

Province can develop securely and sustainably for the benefit of the learners, the religion, and society as a whole.

Therefore, this article serves as a beneficial database for formulating educational management policies for the Sangha in Surin Province. This aims to cultivate religious heirs who will sustainably carry forward Buddhism while keeping pace with global changes.

Keywords: Educational Promotion Strategies, Sangha in Surin Province, Sustainability

1. บทนำ

การศึกษาคณะสงฆ์ไทยมีพัฒนาการควบคู่กับสังคมไทยมาอย่างต่อเนื่อง จากอดีตที่วัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน สู่ระบบการศึกษาที่มีโครงสร้างและมาตรฐานชัดเจน แนวคิดสำคัญตั้งอยู่บนหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นทั้งกรอบการพัฒนาคุณธรรมและกระบวนการสร้างปัญญาเชิงปฏิบัติ การศึกษาสงฆ์จึงมิได้มุ่งเพียงการจดจำเนื้อหาคัมภีร์ แต่เน้นการฝึกฝนตนเองอย่างเป็นองค์รวมทั้งด้านความประพฤติ จิตใจ และสติปัญญา โครงสร้างการจัดการศึกษาแบ่งเป็นพระปริยัติธรรมแผนกธรรมบาลี แผนกสามัญศึกษา และระดับอุดมศึกษา โดยมีเป้าหมายเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาและพัฒนาศักยภาพพระภิกษุสามเณรให้สามารถทำหน้าที่ทางศาสนาและสังคมได้อย่างเหมาะสมในบริบทที่เปลี่ยนแปลง

ปัจจุบันคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์มีการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรม-บาลีและแผนกสามัญศึกษาในหลายสำนักเรียนและโรงเรียนพระปริยัติธรรม โดยดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานของรัฐและชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนได้รับทั้งความรู้ทางธรรมและวุฒิการศึกษาสามัญควบคู่กัน มีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดการเรียนการสอนและการเผยแพร่ธรรมะมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ยังประสบปัญหาจำนวนผู้เรียนลดลง ความไม่เพียงพอของบุคลากรผู้สอน และความจำเป็นในการพัฒนาทักษะที่สอดคล้องกับสังคมร่วมสมัย โดยเฉพาะทักษะการคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร และการปรับตัวในสังคมพหุวัฒนธรรมของพื้นที่ชายแดน

จากวัตถุประสงค์ของบทความคือศึกษาแนวทางการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ในพระพุทธศาสนา โดยพิจารณาพัฒนาการศึกษาคณะสงฆ์ไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และวิเคราะห์สภาพการศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์ในบริบทสังคมพหุวัฒนธรรม ดังนั้นการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์เพื่อความยั่งยืนควรมุ่งเน้นการพัฒนาหลักสูตรที่บูรณาการไตรสิกขาเข้ากับสมรรถนะชีวิตและทักษะในศตวรรษที่ 21 ควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพครูสงฆ์ด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกและการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ควรสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างวัด โรงเรียน หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อสนับสนุนทรัพยากรและโอกาสทางการศึกษา ตลอดจนพัฒนาระบบประกันคุณภาพที่ชัดเจนและตรวจสอบได้ หากดำเนินการอย่างบูรณาการ การศึกษาคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์จะสามารถรักษาอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งตอบสนองต่อการพัฒนาสังคมได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนในระยะยาว

2. แนวทางการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ในพระพุทธศาสนา

การศึกษาสงเคราะห์ในพระพุทธศาสนา

การศาสนศึกษา เป็นการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ ทั้งแผนกธรรม บาลี และสามัญศึกษา รวมถึงการส่งเสริมพระภิกษุสามเณรให้ศึกษาโดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย (กรมการศาสนา, 2539; พระเทพปริยัติสุธี, 2540) โดยมหาเถรสมาคมมีหน้าที่ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้เป็นไปอย่างมีระบบ (พระเทพปริยัติสุธี, 2540) หลักสำคัญยึดแนวปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ คือ เรียนรู้ นำไปปฏิบัติ และเกิดผลแห่งการปฏิบัติ (ข้าหลวง วุฒิจันทร์, 2527; กรมการศาสนา, 2540) เป้าหมายคือพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ทั้งกาย ศีล จิต และปัญญา เพื่อความมั่นคงของพระศาสนาและประเทศ (พระเทพโสภณ, 2546)

การศึกษาสงเคราะห์ เป็นการจัดหรือสนับสนุนการศึกษาเพื่อช่วยเหลือประชาชน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน ให้เข้าถึงการศึกษาและได้รับการปลูกฝังคุณธรรม (พระราชสีมาภรณ์, 2539; กรมการศาสนา, 2522) รูปแบบสำคัญ ได้แก่ โรงเรียนการกุศลของวัด ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ และการจัดทุนหรือสนับสนุนอุปกรณ์การศึกษา (พระเทพปริยัติสุธี, 2540; ไพบูลย์ เสี่ยงก้อง, 2547) บทบาทดังกล่าวสะท้อนการมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และสังคมไทยอย่างต่อเนื่อง (มานพ พลไพรินทร์, 2531)

แนวทางการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ในพระพุทธศาสนา ควรมุ่งพัฒนาความร่วมมือระหว่างวัด โรงเรียน ชุมชน และหน่วยงานของรัฐ เพื่อบูรณาการทรัพยากรและองค์ความรู้ร่วมกัน (พระเทพปริยัติสุธี, 2540) ควรส่งเสริมการจัดตั้งกองทุนการศึกษาอย่างยั่งยืนและโปร่งใส เพื่อช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสอย่างทั่วถึง (ไพบูลย์ เสี่ยงก้อง, 2547) พัฒนาหลักสูตรที่บูรณาการคุณธรรมกับทักษะชีวิตและทักษะวิชาการให้เหมาะสมกับบริบทสังคมปัจจุบัน (พระเทพโสภณ, 2546) สนับสนุนการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์และครูผู้สอนให้มีความรู้ทั้งด้านธรรมะและศาสตร์สมัยใหม่ (กรมการศาสนา, 2539) และส่งเสริมการใช้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ควบคู่คุณธรรม (พระราชสีมาภรณ์, 2539)

สรุปได้ว่าการศาสนศึกษาเป็นการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ ครอบคลุมแผนกธรรม บาลี และสามัญศึกษา ภายใต้การกำกับดูแลของมหาเถรสมาคม โดยยึดหลักปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ เพื่อพัฒนาพระภิกษุสามเณรให้สมบูรณ์ทั้งกาย ศีล จิต และปัญญา อันเป็นพื้นฐานความมั่นคงของพระศาสนาและประเทศ ส่วนการศึกษาสงเคราะห์เป็นการจัดและสนับสนุนการศึกษาแก่ประชาชน โดยเฉพาะเด็กและผู้ด้อยโอกาส ผ่านโรงเรียนการกุศลของวัด ศูนย์พุทธศาสนาวันอาทิตย์ และกองทุนการศึกษา สะท้อนบทบาทคณะสงฆ์ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และสังคม แนวทางส่งเสริมควรมุ่งสร้างความร่วมมือกับทุกภาคส่วน พัฒนาหลักสูตรและบุคลากร พร้อมทั้งใช้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน

ความเป็นมาของการศึกษาแห่งคณะสงฆ์ไทย

การอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้าได้ก่อให้เกิดกระบวนทัศน์ทางการศึกษาและสังคมแบบใหม่ที่ ปฏิวัติคตินิพราหฺมณเรื่องวรรณะ โดยยืนยันความเสมอภาคของมนุษย์บนฐาน กรรมและการฝึกตน หาใช่ชาติกำเนิดไม่ ผู้เป็นกษัตริย์ พราหฺมณ แพทย์ ศูทร จัณฑาล หรือปุกุสะ หากประพฤติดี ก็ย่อมได้รับผลดีเท่าเทียมกัน และทุกคนสามารถบรรลุเป้าหมายทางศาสนาได้ด้วยการปฏิบัติ (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

2550) หลักคิดดังกล่าวมิได้หยุดอยู่เพียงระดับความเชื่อ แต่ถูกสถาปนาเป็น สถาบัน ผ่านการตั้งคณะสงฆ์ ซึ่งเปิดรับบุคคลทุกวรรณะ มีสิทธิเท่าเทียมกันภายในระเบียบคณะ โดยยกย่องลำดับอาวุโสตามอายุพรรษา และจัดให้ทุกคนเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาและการฝึกอบรมอย่างเสมอหน้า วัดจึงพัฒนาขึ้นเป็นสถาบันทางการศึกษาที่ป่มเพาะคนทั้งด้านความประพฤติ จิตใจ และปัญญา ตามระบบ ไตรสิกขา อธิศีล อธิจิต และอธิปัญญาอันเป็นโครงสร้างพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม (ธีรวัสส์ บำเพ็ญบุญบารมี, 2550)

แก่นของการศึกษาสงฆ์ดำเนินตามไตรสิกขา โดยยึดพระพุทธพจน์เป็นหลัก เพื่อชำระและเผยแผ่พรหมจรรย์ตามพระธรรมวินัย ต่อมางานศึกษาแบ่งเป็น คันถุระ (ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย) และวิปัสสนาธุระ (ฝึกจิตให้พ้นกิเลส) ภายหลังปรินิพพาน พระสาวกได้ทำสังคายนา รวบรวมพระธรรมวินัยเป็นพระไตรปิฎก 3 หมวด พระสูตร พระวินัย พระอภิธรรมซึ่งนับเป็นมูลฐานแห่งหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์สืบมา (สมศักดิ์ บุญปู่, 2558) ในภาพรวม พุทธศาสนาประกอบด้วย ปรียัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ โดยมี ปรียัติเป็นฐานรองรับการปฏิบัติและการรู้แจ้ง ดังนั้น ความเจริญของปรียัติย่อมสัมพันธ์โดยตรงกับความมั่นคงของพระศาสนา (วัชระ งามจิตรเจริญ, 2552)

พัฒนาการการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย

สมัยสุโขทัย พระมหากษัตริย์ทรงอุปถัมภ์การศึกษาพระไตรปิฎกอย่างจริงจัง โดยเฉพาะในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงและพระยาสิทธิไท มีการจัดพื้นที่และบรรยากาศเพื่อการเล่าเรียนทั้งธรรมและโลกียวิชา แม้ปลายยุคเกิดความอ่อนแอจากความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และความแตกต่างระหว่างอริยญาสีกับคามวาสีส่งผลให้ความเข้มแข็งของปรียัติลดลง (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2534)

สมัยอยุธยา ภาพรวมมีความผันผวน บางห้วงภิกษุหันไปสนใจไสยศาสตร์และเวทมนตร์จนกระทบการเล่าเรียนปรียัติ ทว่าพระมหากษัตริย์ยังคงเป็นเสาหลักในการค้ำชูศาสนา ทำให้การศึกษาสงฆ์ดำรงอยู่ในฐานะต้นแบบ ของคุณธรรมและศิลปวิทยาที่บ้านเมืองอาศัย (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2540)

สมัยธนบุรี หลังเสียกรุง พ.ศ. 2310 เกิดการสูญหายของคัมภีร์และสถาบัน พระมหากษัตริย์ทรงเร่งฟื้นฟู สรรหาครูสำนัก ขยายการสอนคันถุระ วิปัสสนาธุระ และจัดการคัดลอกคัมภีร์สำคัญเพื่อวางรากฐานการศึกษาแม้อยู่ในห้วงกอบกู้เอกราช (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2534)

รัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-4) เริ่มฟื้นฟูและจัดระเบียบการศึกษาปรียัติให้มีรูปแบบแน่นอนมากขึ้น สอดรับกระแสความรู้สมัยใหม่และวิธีคิดเชิงวิทยาศาสตร์ในรัชกาลที่ 4 อันเป็นฐานเตรียมการปฏิรูปใหญ่ในยุคถัดมา

รัตนโกสินทร์ยุคใหม่ (รัชกาลที่ 5-ปัจจุบัน) โครงสร้างการศึกษาสงฆ์พัฒนาจากระบบปรียัติแบบดั้งเดิม สู่ระบบที่บูรณาการวิชาสามัญและความรู้สมัยใหม่ ควบคู่กับการจัดตั้ง มหาวิทยาลัยสงฆ์ คือ มหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งต่อมาถูกประกาศรับรองอย่างเป็นทางการ (คำสั่ง มส. 16 พ.ศ. 2512) และจัดตั้งเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐตามกฎหมาย พ.ศ. 2540 ทั้งสองสถาบันผลิตบัณฑิตในสาขาพุทธศาสนา มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศึกษาศาสตร์ ฯลฯ ขณะเดียวกัน คณะสงฆ์ยังปรับหลักสูตรปรียัติ เช่น บาลีแผนใหม่ (พ.ศ. 2507) และจัดแผนกสามัญศึกษา เพื่อให้ภิกษุ-สามเณรได้เรียนวิชาสามัญควบคู่ไปกับพระพุทธศาสนา (พระธรรมกิตติวงศ์ [ทองดี สุรเตโช], 2546)

วิวัฒนาการของการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย

การเปลี่ยนผ่านของรูปแบบการศึกษามีได้เป็นเส้นตรงตามยุคสมัย หากสะท้อนแรงกดดัน/วิกฤตภายใน ภายนอกที่กระทบทั้ง อาณาจักร พุทธจักร จึงเห็นการปรับหลักสูตร วิธีสอน และระบบประเมินผลอย่างต่อเนื่อง (พระธรรมกิตติวงศ์ [ทองดี สุรเตโช], 2546; พระเฉลิมชาติ ชาติวิโร [อิทธิรงค์], 2552)

สรุปได้ว่าช่วงสุโขทัย-อยุธยาตอนต้น วัดเป็นสถานศึกษา พระเป็นผู้สอนตามลำดับอาวุโส เรียนบาลี พระไตรปิฎกเป็นลำดับ และยังบรรจุศิลปะศาสตร์ คณิตอักษรศาสตร์เป็นพื้นฐานเพื่อรับใช้สังคม

สมัยสมเด็จพระนารายณ์-ต้นรัตนโกสินทร์ จัดวาง หลักสูตร เวลาเรียน การสอบสนามหลวง แยกชั้นเรียนตามปิฎก (ตรี โท เอก) ใช้ใบลานและตำรามูลกัจจายน์เป็นฐาน และประเมินด้วยการแปลปากเปล่าอย่างเคร่งครัด ก่อนพัฒนาเป็นระบบประโยค 1-9 ในรัชกาลต่อมา

สมัยใหม่ ปรับหลักสูตรประโยคให้ใช้คัมภีร์เฉพาะรายประโยค และจัดการศึกษาหลากหลาย นักรธรรม (ตรี-โท-เอก), บาลี (ป.ธ.3-9), มหาวิทยาลัยสงฆ์ และแผนกสามัญศึกษา (พระไพศาล วิสาโล, 2552)

วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาคณะสงฆ์ไทย

1. เพื่อตัวบุคคล (ภิกษุ สามเณร) เน้นศึกษาพระวินัยและภาคปฏิบัติเพื่อการฝึกตนให้ถูกต้อง จนถึง การหลุดพ้น ใครทำ ใครได้ เรียนจากตำราและครูอาจารย์ตามอัธยาศัย

2. เพื่อพระศาสนา จัดหลักสูตรนักรธรรม บาลีเพื่อธำรง พระพุทธพจน์ ให้คงความบริสุทธิ์ถูกต้องตาม พระไตรปิฎก สืบเนื่องไม่ผิดเพี้ยน

3. เพื่อสังคม เปิดแผนกสามัญและสถาบันอุดมศึกษา (มหาจุฬาฯ-มหามกุฏฯ) เพื่อสร้างพลเมืองและ นักบวชที่มีสมรรถนะรับใช้สังคมร่วมสมัย (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555)

สรุปได้ว่า การศึกษาคณะสงฆ์ไทยเป็นพลวัตที่เคลื่อนไหวไปพร้อมบริบทสังคม การเมืองของไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน โดยมีวัด คณะสงฆ์ รัฐ สังคม เกื้อกูลซึ่งกันและกันผ่านกลไกการศึกษา สร้าง ความสงบเรียบร้อยในชุมชน สืบทอดพระธรรมวินัย และยกระดับทุนมนุษย์ให้สอดคล้องเปลี่ยนแปลงของ ยุคสมัย

3. สภาพการศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์ในปัจจุบัน

จังหวัดสุรินทร์ตั้งอยู่ในลุ่มน้ำมูลตอนล่าง พรหมแดนติดกัมพูชา มีภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย ทั้งชุมชนไทย เขมร กูย (ส่วย) และเครือข่ายวัด ชุมชนที่แน่นแฟ้น ทำให้วัด มีใช้เพียงสถานที่ประกอบศาสนพิธี หากยังทำหน้าที่เสาหลักด้านการศึกษา ศิลธรรม และทุนวัฒนธรรมของชุมชนชนบทและกิ่งเมือง สภาพ การศึกษาคณะสงฆ์ในสุรินทร์จึงมีลักษณะพิเศษต้องรับใช้ชุมชนพหุวัฒนธรรม พึ่งพาทุนสังคมท้องถิ่น และ เคลื่อนตัวให้ทันโลกดิจิทัลภายใต้ทรัพยากรที่จำกัด ความเรียงนี้มุ่งสำรวจภาพรวมระบบการศึกษาในคณะสงฆ์ สุรินทร์ทั้งสายปริยัติ (แผนกธรรม บาลี) แผนกสามัญ และบทบาทเชิงอุดมศึกษา การศึกษาตลอดชีวิต ตลอดจนวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค (พระมหาชาญ อชิโต, การสนทนากลุ่ม, 11 ตุลาคม 2568)

ภูมิทัศน์และโครงสร้างการศึกษาคณะสงฆ์ในสุรินทร์

การศึกษาของคณะสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร์โดยภาพรวมประกอบด้วย 4 มิติหลักที่ทำงานควบคู่กัน ได้แก่

- (1) พระปริยัติธรรมแผนกธรรม (นักธรรมตรี โท เอก) ซึ่งเป็นรากฐานการรู้ธรรมวินัยและทักษะการเป็นนักบวช
- (2) พระปริยัติธรรมแผนกบาลี (ประโยค 1-9) เพื่ออ้างความถูกต้องของพระพุทธรูปและผลดีกำลังครูบาลี
- (3) แผนกสามัญศึกษา ที่จัดการศึกษา ม.ต้น ม.ปลาย ควบคู่ปริยัติ เพื่อสร้างสมรรถนะพลเมืองสมัยใหม่
- (4) การศึกษาต่อเนื่อง/อุดมศึกษา ผ่านเครือข่ายวิทยาเขต/ศูนย์การศึกษาพุทธศาสนศึกษา ระดับมหาวิทยาลัยและกิจกรรมพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการ ครูสอนศีลธรรมในโรงเรียน พระวิทยากรชุมชน แนวโน้มที่เห็นเด่นคือ การเคลื่อนจากวัด สำนักเรียน สู่วิทยาลัยแบบเครือข่ายระหว่างวัด โรงเรียน หน่วยงานรัฐ อปท. และองค์กรชุมชน

เชิงพื้นที่ สุรินทร์มีอำเภอที่มีบริบทต่างกันอย่างชัดเจน อำเภอเมืองและกิ่งเมืองมีทรัพยากรและความเชื่อมต่อดีกว่าพื้นที่ชายแดนหรืออำเภอชนบทลึก ทำให้ ความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึง ครูผู้สอนบาลี หนังสือสื่อการเรียน และอินเทอร์เน็ตยังคงมีอยู่ การบริหารจัดการที่พึงประสงค์จึงต้องออกแบบแบบพื้นที่ฐาน เพื่อให้สอดคล้องข้อจำกัดและทุนวัฒนธรรมเฉพาะถิ่น เช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรมที่มีนักเรียนพื้นเพชนเผ่าภูเขาอาจบูรณาการภาษา วัฒนธรรมช้างและภูมิปัญญาเป็นฐานโครงการคุณธรรม (พระมหาชาญ อชิโต, การสนทนา กลุ่ม, 11 ตุลาคม 2568)

ภาพรวมคุณภาพผู้เรียน ผู้สอน หลักสูตร สภาพแวดล้อม

สภาพการเรียนของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลี สำนักศาสนศึกษาวัดตุ่มพร มีบริบทที่สะท้อนถึงความหลากหลายทางสังคมและเศรษฐกิจของผู้เรียน โดยพระภิกษุและสามเณรส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่มีฐานะยากจน หรืออยู่ในพื้นที่ชนบทห่างไกล หลายรูปเติบโตมากับตาและยาย เนื่องจากบิดามารดาแยกทางกันหรือไปทำงานต่างถิ่น ส่งผลให้การดูแลด้านการศึกษาในวัยเด็กไม่ต่อเนื่องเท่าที่ควร

เมื่อเข้ามาบรรพชาอุปสมบท การศึกษาในแผนกธรรม-บาลีจึงเป็นทั้งโอกาสทางการศึกษาและที่พึ่งทางชีวิต อย่างไรก็ตาม พื้นฐานความรู้ของผู้เรียนมีความแตกต่างกันค่อนข้างมาก บางรูปอ่านออกเขียนได้ไม่คล่อง ทำให้การเรียนพระธรรมวินัยและภาษาบาลีซึ่งต้องอาศัยทักษะด้านภาษาและความจำเป็นไปอย่างท้าทาย นอกจากนี้ ภาระทางจิตใจจากปัญหาครอบครัวและความขาดแคลนทุนทรัพย์ยังส่งผลต่อสมาธิและแรงจูงใจในการเรียน

ด้านทรัพยากรการศึกษา สำนักศาสนศึกษายังมีข้อจำกัดทั้งในเรื่องสื่อการเรียนการสอน หนังสือ ตลอดจนเทคโนโลยีสนับสนุนการเรียนรู้ ทำให้การจัดการเรียนการสอนต้องอาศัยความเสียสละของครูพระสอนศาสนาเป็นสำคัญ แม้จะมีข้อจำกัดดังกล่าว แต่บรรยากาศการเรียนรู้อย่างคงตั้งอยู่บนพื้นฐานของศรัทธาในพระพุทธศาสนาและความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขา ผู้เรียนจำนวนมากมีความเพียร

พยายาม อดทน และเห็นคุณค่าของการศึกษาในฐานะเครื่องมือยกระดับคุณภาพชีวิต ทั้งของตนเองและครอบครัวในอนาคต ((พระมหาชาญ อชิต, การสนทนากลุ่ม, 11 ตุลาคม 2568)

ผู้เรียน ในระบบคณะสงฆ์สุรินทร์มีความหลากหลาย ทั้งสามเณรที่มุ่งศึกษาปริยัติอย่างจริงจัง ผู้เรียนที่ต้องการวุฒิสามัญเพื่อไปต่ออุดมศึกษา/อาชีพ และผู้ใหญ่/อุบาสกอุบาสิกาในหลักสูตรอบรมสั้นระยะ กรณีแผนกบาลีพบแรงจูงใจสองสายหลัก สายปณิธาน ที่ต้องการสืบรักษาพระพุทธพจน์ และสายวิชาชีพ ที่ต้องการวุฒิ ป.ศ.เป็นทุนการศึกษาต่อ ทุนหน้าที่การงาน จุดสังเกตคือ การรักษาแรงจูงใจระยะยาว จำเป็นต้องใช้ระบบพี่เลี้ยงและระบบเห็นคุณค่าจากชุมชน เช่น ยกย่องครูบาลีชุมชน และทุนยกย่องเชิดชูพระวิทยากรเยาวชน (สัมภาษณ์ นิสานาด แก้ววินัด, อาจารย์ประจำคณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, 10 พฤศจิกายน 2568)

ปัญหาการอ่านหนังสือไม่ออกของสามเณรจากการสัมภาษณ์พบว่า มีปัญหาการอ่านหนังสือไม่ออกของสามเณร ซึ่งส่งผลต่อความสามารถในการศึกษาพระปริยัติธรรมและวิชาสามัญ ทำให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างล่าช้าและขาดความมั่นใจ สาเหตุสำคัญอาจมาจากพื้นฐานการศึกษาที่ไม่เพียงพอก่อนบรรพชา และขาดการเสริมทักษะด้านภาษาอย่างเป็นระบบ ดังนั้นควรจัดกิจกรรมเสริมทักษะการอ่าน การเขียน และการสะกดคำอย่างต่อเนื่อง ควบคู่กับการมีครูพี่เลี้ยงหรืออาสาสมัครช่วยดูแลรายบุคคล เพื่อยกระดับความสามารถทางการเรียนของสามเณรอย่างยั่งยืน (อาจารย์ทิพย์ พวงจันทร์, การสนทนากลุ่ม, 11 ตุลาคม 2568)

ผู้สอน มีความทุ่มเทสูง แต่เผชิญภาระงานหลายบทบาท (สอน ปกครอง งานวัด งานชุมชน) ทำให้เวลาเตรียมการสอนและพัฒนาวิชาชีพด้านเทคนิคการสอนสมัยใหม่ เทคโนโลยีการเรียนรู้ การวัดประเมินเชิงสมรรถนะยังจำกัด นอกจากนี้ วิชาบาลีระดับสูงต้องการผู้สอนเชี่ยวชาญเฉพาะทางซึ่งกระจุกตัวในบางพื้นที่ จึงควรพัฒนา คลัสเตอร์ครูบาลีระดับจังหวัด/กลุ่มอำเภอ และ คลังบทเรียนดิจิทัลกลาง (เช่น คลิปสั้น ซีทีอาร์รูปแบบฝึกหัดอินเทอร์แอ็กทีฟ) เพื่อกระจายโอกาสการเรียนรู้ (อาจารย์ทิพย์ พวงจันทร์, การสนทนากลุ่ม, 11 ตุลาคม 2568)

หลักสูตร ผังแผนกธรรมบาลีมีความมั่นคงทางวิชาการ แต่ผู้เรียนยุคดิจิทัลต้องการสื่อหลากหลาย จึงควรเพิ่มบูรณาการเชิงภารกิจ (task-based learning) เช่น โครงการเทศน์มหาชาติฉบับเยาวชน โครงการพุทธชีวภาวะ (วินัยชีวิต การเงิน สิ่งแวดล้อม) และวิชาเลือกท้องถิ่น (Local Electives) ที่เชื่อมกับทุนวัฒนธรรมสุรินทร์ (ภาษาเขมรพื้นถิ่น กุย วัฒนธรรมช้าง ผ้าไหม) สำหรับแผนกสามัญ ควรย้ำ สมรรถนะอ่านออก เขียนได้ คิดวิเคราะห์ ทักษะดิจิทัล ภาษา ควบคู่คุณธรรมและอัตลักษณ์สามเณร

สภาพแวดล้อม หลายสำนักเรียนยังต้องการการอัปเดตโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล ห้องเรียน ห้องสมุด พื้นที่เรียนรู้ร่วมสมัย และที่พักสามเณรที่ได้มาตรฐานสุขภาวะ ด้านงบประมาณอาศัยหลายแหล่ง อปท., ศรัทธาญาติโยม, โครงการรัฐ ซึ่งต้องบริหารแบบโปร่งใส มีตัวชี้วัดผลลัพธ์เชิงคุณภาพ ไม่ใช่เพียงจำนวนกิจกรรม(สัมภาษณ์ อุบลวรรณ สุวรรณภูสิทธิ์, รองผู้อำนวยการวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, 10 พฤศจิกายน 2568)

ด้านงบประมาณพบว่ายังมีความไม่เพียงพอและไม่ต่อเนื่อง ส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอนและการพัฒนาสื่อการศึกษา วัดบางแห่งขาดงบประมาณสำหรับจ้างครูผู้สอนเฉพาะทางและจัดกิจกรรมเสริมทักษะ จึง

ควรจัดสรรงบประมาณอย่างเป็นระบบและโปร่งใส พร้อมทั้งส่งเสริมการระดมทุนจากภาครัฐ เอกชน และชุมชน นอกจากนี้ควรกำหนดแผนการใช้จ่ายที่ชัดเจนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน (วรวิทย์ ทองไทนันท์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดสุรินทร์, การสนทนากลุ่ม, 11 ตุลาคม 2568)

สภาพการเรียนของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลี สำนักศาสนศึกษาวัดอุทุมพร
ตำบลทุ่งมน อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์

ความท้าทายเชิงระบบของการศึกษาคณะสงฆ์ไทย

1. การเข้าถึง ช่องว่างดิจิทัลและระยะทางในอำเภอชายแดนทำให้บางกลุ่มเข้าไม่ถึงครู สื่อ
คุณภาพ
2. คุณภาพ การสอนบาลีขั้นสูงและการวัดผลเชิงสมรรถนะยังไม่สม่ำเสมอระหว่างพื้นที่ ขาด
แหล่งเรียนรู้ดิจิทัลที่รวบรวมและคัดกรอง
3. ความเสมอภาค ผู้เรียนจากครัวเรือนยากจน/ชายแดนมีความเปราะบางด้านทุนการศึกษา
และอุปกรณ์เรียน
4. ประสิทธิภาพ ภาระงานพระสอนและระบบติดตามความก้าวหน้า ยังไม่เป็นระบบ ทำให้
ผลสัมฤทธิ์กระจุกกระจาย
5. ความยั่งยืน งบประมาณพึ่งพาศรัทธา โครงการระยะสั้น การถ่ายทอดครูรุ่นใหม่และผู้นำ
วิชาการยังไม่ต่อเนื่อง (พระมหาชาญ อชิโต, การสนทนากลุ่ม, 11 ตุลาคม 2568)

โอกาสและจุดแข็ง

1. ทุนวัฒนธรรมพหุภาษา พหุชาติพันธุ์ เปิดพื้นที่พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น สร้างอัตลักษณ์
สามเณรนักสื่อสารข้ามวัฒนธรรม และโครงการรับใช้สังคมชายแดน
2. ชุมชน วัดเข้มแข็ง มีกลไกอุปถัมภ์และอาสาสมัครสูง สามารถตั้ง กองทุนการศึกษาเมตตา
ธรรม รายอำเภอ
3. เครือข่ายการศึกษาศาสนาในภูมิภาคอีสาน แลกเปลี่ยนครู สื่อ สนามสอบ ช่วยลดความ
เหลื่อมล้ำ

4. ดิจิทัลแพลตฟอร์ม ผลิตภัณฑ์ ธรรมะสั้น กระชับ เข้าถึงเยาวชน เพิ่มแรงจูงใจต่อเนื่อง (วรวิทย์ ทองไทนันท์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดสุรินทร์, การสนทนากลุ่ม, 11 ตุลาคม 2568)

สรุปได้ว่าจังหวัดสุรินทร์ตั้งอยู่ในลุ่มน้ำมูลตอนล่างติดพรมแดนกัมพูชา มีภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมหลากหลายทั้งชุมชนไทย เขมร กูย และเครือข่ายวัด ชุมชนที่แน่นแฟ้น วัดจึงมิได้เป็นเพียงสถานที่ประกอบศาสนพิธี หากยังทำหน้าที่เสาหลักด้านการศึกษา ศิลธรรม และทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนชนบทและกิ่งเมือง สภาพการศึกษาของคณะสงฆ์ในสุรินทร์จึงมีลักษณะเฉพาะที่ต้องรับใช้ชุมชนพหุวัฒนธรรม ฟังพาทุนสังคมท้องถิ่น และปรับตัวให้ทันโลกดิจิทัลภายใต้ทรัพยากรจำกัด

ภาพรวมโครงสร้างการศึกษาของคณะสงฆ์ในจังหวัดสามารถมองผ่าน 4 มิติหลัก ได้แก่ พระปริยัติธรรมแผนกธรรม (นักธรรม ตรี โท เอก) ซึ่งเป็นรากฐานของธรรมวินัยและบทบาทนักบวช พระปริยัติธรรมแผนกบาลี (ประโยค 1-9) ที่มุ่งธำรงพุทธพจน์และผลิตกำลังครูบาลี แผนกสามัญศึกษาระดับมัธยมที่เดินคู่กับปริยัติ เพื่อสร้างสมรรถนะพลเมืองยุคใหม่ และการศึกษาต่อเนื่อง/อุดมศึกษาผ่านเครือข่ายมหาวิทยาลัยสงฆ์ ตลอดจนกิจกรรมพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการ ครูสอนศีลธรรม และพระวิทยากร แนวโน้มสำคัญคือการเคลื่อนจาก วัด สำนักเรียน แบบโดดเดี่ยวไปสู่ ระบบนิเวศการเรียนรู้แบบเครือข่ายที่เชื่อมวัด โรงเรียน หน่วยงานรัฐ อปท. และองค์กรชุมชนเข้าด้วยกัน

ในเชิงพื้นที่ สุรินทร์มีความต่างอย่างชัดเจนระหว่างอำเภอเมืองกับชายแดนหรือชนบทลึก ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงครูบาลี หนังสือ สื่อ และโครงสร้างพื้นฐานอินเทอร์เน็ต การบริหารจัดการที่เหมาะสมจึงควรยึดแนวคิดพื้นที่ฐาน ออกแบบการเรียนรู้ให้สอดคล้องข้อจำกัดและทุนวัฒนธรรมเฉพาะถิ่น เช่น บูรณาการภาษาและวัฒนธรรมกูย วิถีช่างเป็นฐานโครงการคุณธรรมในโรงเรียนพระปริยัติธรรม

เมื่อมองคุณภาพองค์รวม พบว่าผู้เรียนมีความหลากหลาย ทั้งสามเณรที่มุ่งปริยัติ ผู้เรียนที่ต้องการวุฒิสามัญเพื่อศึกษาต่อหรือประกอบอาชีพ และผู้ใหญ่/อุบาสกอุบาสิกาในหลักสูตรสั้น แรงจูงใจของสายบาลีมีทั้งปณิธาน เพื่อสืบพุทธพจน์และวิชาชีพ เพื่อวุฒิ ป.ช. จึงควรมีระบบพี่เลี้ยงและการยกย่องจากชุมชนเพื่อคงแรงใจ ด้านผู้สอนแม้ทุ่มเทแต่ต้องสวมหลายบทบาท ส่งผลให้เวลาพัฒนาเทคนิคการสอนสมัยใหม่ เทคโนโลยี การเรียนรู้ การประเมินเชิงสมรรถนะมีจำกัด จึงเหมาะที่จะจัดคลัสเตอร์ครูบาลีระดับจังหวัด/กลุ่มอำเภอ ควบคู่คลังบทเรียนดิจิทัลกลางที่เข้าถึงง่าย

ด้านหลักสูตร ฝั่งธรรม บาลีมีความมั่นคงทางวิชาการ แต่ผู้เรียนยุคดิจิทัลต้องการสื่อและประสบการณ์ที่หลากหลาย จึงควรเพิ่มการเรียนรู้เชิงภารกิจ เช่น โครงการงานเทศน์มหาชาติฉบับเยาวชน โครงการพุทธชีวภาวะ ด้านวินัยชีวิต การเงิน สิ่งแวดล้อม และวิชาเลือกท้องถิ่นที่เชื่อมทุนวัฒนธรรมสุรินทร์ ขณะที่แผนกสามัญควรเน้นสมรรถนะอ่านออก เขียนได้ คิดวิเคราะห์ ทักษะดิจิทัลและภาษา ควบคู่การหล่อหลอมอัตลักษณ์สามเณร ส่วนสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ยังต้องอัปเดตห้องเรียน ห้องสมุด พื้นที่ makerspace ทางธรรมะ และที่พักสามเณรที่ได้มาตรฐาน พร้อมบริหารงบประมาณอย่างโปร่งใสและชี้วัดผลลัพธ์เชิงคุณภาพ

ความท้าทายเชิงระบบประกอบด้วย 5 ประเด็นคือ การเข้าถึง (ช่องว่างดิจิทัลและระยะทาง) คุณภาพ (ความสม่ำเสมอของการสอนบาลีและการวัดผล) ความเสมอภาค (ความเปราะบางของผู้เรียนยากจน/

ชายแดน) ประสิทธิภาพ (ระบบติดตามความก้าวหน้ายังไม่เป็นระบบ) และความยั่งยืน (งบประมาณและการถ่ายถอดความรู้ใหม่ยังไม่ต่อเนื่อง) อย่างไรก็ตาม สุนทรียะธรรมมีจุดแข็งชัดเจน ทั้งทุนพุทธวัฒนธรรมที่ต่อยอดเป็นหลักสู่อุตสาหกรรมได้ ชุมชน วัดที่เข้มแข็งจนตั้งกองทุนการศึกษาเมตตาธรรมได้จริง เครือข่ายการศึกษาศาสนา ในภูมิภาคอีสานที่แลกเปลี่ยนครู สื่อ สนามสอบ และศักยภาพของดิจิทัลแพลตฟอร์มในการผลิตสื่อบาสิธรรมะสั้น กระชับเข้าถึงเยาวชน (พระมหาชาญ อชิโต, การสนทนากลุ่ม, 11 ตุลาคม 2568)

โดยสรุป ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์ควรเดินหน้าเชิงเครือข่าย ยึดพื้นที่ฐานเพื่อลดช่องว่างดิจิทัลและทรัพยากร ยกกระดับครูและสื่อดิจิทัล เพิ่มการเรียนรู้เชิงภารกิจและท้องถิ่น พร้อมวางธรรมาภิบาลและตัวชี้วัดผลลัพธ์ที่ตรวจสอบได้ แนวทางนี้จะช่วยประคับประคองประโยชน์สามชั้น ต่อตน ต่อพระศาสนา และต่อสังคมให้เดินคู่กันอย่างมั่นคงและยั่งยืน

4. บทบาทของคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์กับการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์อย่างยั่งยืน

การศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์ขึ้นอยู่กับฐานทุนวัฒนธรรมอันรุ่มรวยของดินแดนชายแดนตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งผู้คนหลากหลายภาษาและหลากหลายชาติพันธุ์ ไทย เขมรถิ่น และกูดำรงชีพร่วมกันอย่างกลมกลืน วัดในฐานะสถาบันฐานรากจึงไม่ได้ทำหน้าที่เพียงประกอบศาสนพิธี หากยังเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ศีลธรรม และทุนทางสังคมของชุมชนชนบทและเมืองเล็ก ๆ ที่กระจายอยู่ทั่วจังหวัด ด้วยภูมิทัศน์เช่นนี้ กลยุทธ์เพื่อส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ให้ยั่งยืน จำเป็นต้องมองให้พ้นความคิดแบบโครงการสั้น ๆ แล้วหันมาสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ที่ประคองทั้งสามระดับประโยชน์ต่อตน ต่อพระศาสนา และต่อสังคมพร้อม ๆ กับเชื่อมต่อความเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่อย่างมีปัญญา (พระมหาชาญ อชิโต, การสนทนากลุ่ม, 11 ตุลาคม 2568)

หัวใจแรกของความยั่งยืน คือการยืนยัน ไตรสิกขา เป็นแกนกลางของการพัฒนา อธิศีล อธิจิต และอธิปัญญาไม่ใช่คัมภีร์บนหิ้ง หากเป็นกรอบเครื่องมือที่ต้องถูกแปลงเป็นประสบการณ์การเรียนรู้รายวันของสามเณรและผู้เรียนในทุกแผนก การปลูกฝังอธิศีลควรปรากฏผ่านวินัยชุมชนในวัด การดูแลทรัพย์สินส่วนรวม และการสื่อสารด้วยปิยวาจา อธิจิตควรถูกหลอมรวมในกิจวัตร ทำวัตร นั่งภาวนา การฝึกสมาธิสั้น ๆ ระหว่างคาบเรียนเพื่อบ่มเพาะความตั้งมั่น ขณะที่อธิปัญญาต้องไม่หยุดอยู่ที่การท่องจำ แต่เปิดพื้นที่ให้ซักถาม แลกเปลี่ยน ตั้งข้อสังเกต และพิสูจน์ด้วยงานจริง เมื่อไตรสิกขากลายเป็นวัฒนธรรมการเรียนรู้ประจำวัน ไม่ใช่เฉพาะกิจ ผลลัพธ์ทางวิชาการและคุณธรรมจะงอกงามควบคู่กันอย่างเป็นธรรมชาติ (สัมภาษณ์ นิคานาถ แก้ววินัด, อาจารย์ประจำคณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๘)

ทว่าในโลกดิจิทัลและความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ที่ยังคงมีอยู่ กลยุทธ์ที่สองจึงต้องผสานเครื่องมือร่วมสมัยเข้ากับแกนไตรสิกขาอย่างแยบยล แนวคิดไตรสิกขา x 4D จึงถูกหยิบมาใช้เป็นสะพานเชื่อม D ตัวแรกคือ Dharma-service หรือการเรียนรู้เพื่อรับใช้สังคม ทุกวิชาควรตอบโจทย์ชุมชนจริง ไม่ว่าจะเป็นการทำวัดสีเขียวที่ปลูกฝังวินัยสิ่งแวดล้อม การเป็นพระวิทยากรเยาวชนที่สื่อสารสุขภาวะในโรงเรียนรอบวัด หรือการจัดเส้นทางเรียนรู้ท้องถิ่นที่เล่าเรื่องวิถีช่างและผ้าไหมอย่างมีจริยธรรม D ตัวถัดมา คือ Digital ซึ่งไม่ได้หมายถึงอุปกรณ์ราคาแพง หากคือการจัด “ห้องเรียนรวมออนไลน์” ที่เชื่อมสำนักเรียนทั้งจังหวัดให้เข้าถึงครูแกนนำ

เดียวกัน มีคลังบทเรียนสั้น ๆ 5-10 นาทีสำหรับบาลี-ธรรมในแต่ละระดับ มีแบบฝึกหัดและข้อสอบตัวอย่างให้ฝึกซ้ำระหว่างภาค และมีแดชบอร์ดติดตามความก้าวหน้าที่จะช่วยให้ครูมองเห็นผู้เรียนที่ต้องการการดูแลเป็นพิเศษ D ตัวที่สาม คือ Diversity การยืนยันความเป็นพหุวัฒนธรรมของสุนทรียผ่านวิชาเลือกท้องถิ่น ภาษาเขมรถิ่น ภาษา-วัฒนธรรมกวย และโครงการพิพิธภัณฑสถานชุมชน เพราะการยอมรับความต่างอย่างมีศักดิ์ศรีคือเงื่อนไขพื้นฐานของสังคมสันติ และ D ตัวสุดท้าย คือ Development การพัฒนาครูและผู้นำวิชาการให้มีเส้นทางวิชาชีพชัดเจน มีชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) และเครื่องมือประเมินเพื่อพัฒนา (formative) ที่ใช้ได้จริง

สัมภาษณ์ อุบลวรรณ สุวรรณภูสิตี, รองผู้อำนวยการวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, 10 พฤศจิกายน 2568

ความท้าทายสำคัญประการหนึ่งของสุนทรีย คือความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงครูเฉพาะทางและสื่อคุณภาพระหว่างเมืองกับชายแดน กลยุทธ์ที่สามจึงต้องมุ่งลดช่องว่างอย่างเป็นระบบ การตั้งครูบาลีเคลื่อนที่ที่เยี่ยมสำนักเรียนชายแดนตามรอบเดือน การติดตั้งมุมเรียนรู้ดิจิทัลขนาดเล็ก เครื่องคอมพิวเตอร์หรือแท็บเล็ต อินเทอร์เน็ต เครื่องฉาย และหูฟัง ในทุกสำนักเรียนที่สมัครใจเข้าร่วม และการจัดตั้งทุนเมตตาธรรมเพื่อการศึกษาแก่นักเรียนเปราะบางสำหรับอุปกรณ์เดินทางสอบและอินเทอร์เน็ต ล้วนเป็นกลไกที่ไม่ซับซ้อน แต่สร้างผลกระทบสูงเมื่อดำเนินอย่างต่อเนื่อง ที่สำคัญ สื่อดิจิทัลต้องถูกออกแบบให้ “เบาและซ้ำได้” คือไม่เป็นการระคายเขี่ยมากนัก และสามารถนำกลับมาใช้บทวนบ่อยครั้ง เพื่อให้โรงเรียนที่สัญญาณไม่เสถียรก็ยังได้รับประโยชน์ (อาจารย์ทิพย์ พวงจันทร์, การสนทนากลุ่ม, 11 ตุลาคม 2568)

กลยุทธ์ที่สี่เกี่ยวพันโดยตรงกับคุณภาพครู ซึ่งคือคานงัดของทุกระบบการศึกษา ครูและพระวิทยากรจำนวนมากในสุนทรียต้องสวมหลายหมวก ผู้สอน ผู้ปกครอง นักพัฒนาชุมชนจึงมีเวลาเตรียมบทเรียนจำกัด การยกระดับคุณภาพจึงไม่ควรฝากไว้กับอบรมใหญ่ปีละครั้ง แต่ต้องสร้างระบบสนับสนุนรายเดือน ที่จับต้องได้ เช่น เวที PLC จังหวัดหรืออำเภอที่นำแผนการสอน สื่อ แบบฝึก และโจทย์ประเมินมาแลกเปลี่ยน ชักซ้อม และตัดแปลงให้เหมาะกับบริบทของตนควบคู่ไปกับ ทุณวิจัยจิต ใต้ครูทำวิจัยในชั้นเรียนและเผยแพร่บทเรียนอย่างสม่ำเสมอ ขณะเดียวกัน ต้องสร้างเส้นทางวิชาชีพ ให้ชัดเจนจากครูผู้ช่วย สู่ครูประจำ ครูพี่เลี้ยง และครูแกนนำ จังหวัดพร้อมกลไกยกย่องเชิดชูที่คงเส้นคงวา เช่น โลรางวัล ทูณเล็กเพื่อผลิตสื่อ หรือค่าใช้จ่ายสอนพิเศษที่

ประกาศเกณฑ์โปร่งใส(วรวิทย์ ทองไทนันท์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดสุรินทร์, การสนทนากลุ่ม, 11 ตุลาคม 2568)

วัฒนธรรมท้องถิ่นคืออัตลักษณ์และอำนาจอ่อน (soft power) ของสุรินทร์ กลยุทธ์ที่ห้าจึงเน้นบูรณาการพัฒนวัฒนธรรมกับการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ ผู้เรียนควรได้เรียนภาษาเขมรถิ่นหรือกวยเบื้องต้นผ่านบทสั้น ๆ ควบคู่คำศัพท์ธรรมะ ได้ทำโครงการวิถีช้างที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์ สวัสดิภาพสัตว์ และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างรับผิดชอบ ได้ออกแบบนิทรรศการผ้าไหมที่เล่าเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและคุณธรรมการค้าด้วยวิธีนี้ การเรียนจะหลุดพ้นจากกรอบตำรา และกลายเป็นประสบการณ์รับใช้ชุมชนที่ผู้เรียนเห็นคุณค่าของตนเองและบ้านเกิด ขณะเดียวกัน ชุมชนก็เห็นคุณค่าของวัดและโรงเรียนพระปริยัติธรรมมากขึ้น เกิดวงจรศรัทธา ความร่วมมือ ทรัพยากรที่หล่อเลี้ยงกันอย่างต่อเนื่อง (สัมภาษณ์ นิสานาด แก้ววินัด, อาจารย์ประจำคณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๘)

อย่างไรก็ดี กลยุทธ์ทั้งหลายจะไม่ยั่งยืน หากขาดธรรมาภิบาลและเครื่องมือทางการเงินที่มั่นคง สุรินทร์จำเป็นต้องมีแดชบอร์ดเปิด ระดับจังหวัดที่สรุปแผน โครงการ งบประมาณ และผลลัพธ์สำคัญให้สาธารณชนติดตามได้ พร้อมช่องทางรับข้อร้องเรียนและการตอบสนองที่มีกำหนดเวลาแน่ชัด ในส่วนทรัพยากร ควรออกแบบกองทุนร่วมที่ผสมผสานงบรัฐ อปท. ภาคเอกชน และศรัทธาชุมชนในสัดส่วนที่ตกลงร่วมกัน โดยกำหนดกติกาให้โปร่งใส ตรวจสอบได้ และคงเส้นคงวา โครงการทุกชิ้นควรยึดวงจร PDCA วางแผน ปฏิบัติ ตรวจสอบ และปรับปรุงพร้อมเปิดทางให้มีการประเมินภายนอกปีละครั้ง เพื่อสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ของทั้งระบบ ไม่ใช่เฉพาะในห้องเรียน (สัมภาษณ์ อุบลวรรณ สุวรรณภูสิทธิ์, รองผู้อำนวยการวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๘.)

ในเชิงการขับเคลื่อน ความยั่งยืนไม่ได้เกิดจากการทำทุกอย่างพร้อมกัน แต่จากลำดับขั้นที่เหมาะสม จังหวัดควรเริ่มด้วยการตั้งคณะทำงานที่มีตัวแทนพระสังฆาธิการ ผู้บริหารนักเรียน ครู ผู้ปกครอง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคธุรกิจ และนักวิชาการ ร่วมกันทำแผนที่ทรัพยากรการศึกษาจำนวนครู ความชำนาญห้องเรียน สื่อ อินเทอร์เน็ตเพื่อมองเห็นช่องว่างจริง จากนั้นเริ่มทดลองคลังบทเรียนสั้นในระดับพื้นฐาน (นักธรรมตรี บาลีประโยค 1-3) ควบคู่การจัดห้องเรียนรวมออนไลน์สัปดาห์ละสองครั้ง และการอบรมครูชุดเร่งด่วนด้านการสอนเชิงรุก การใช้สื่อดิจิทัล และการประเมินเพื่อพัฒนา เมื่อระบบเริ่มเดิน ค่อยขยายบทเรียนสู่ระดับสูงขึ้น ติดตั้งมุมเรียนรู้ดิจิทัลให้ครบถ้วน ขยับไปสู่หลักสูตรสองภาษาและวิชาเลือกท้องถิ่น และในระยะยาว ตั้งศูนย์ความเป็นเลิศบาลี สำหรับประโยค 7-9 และงานวิจัยด้านบาลี อรรถกถา เพื่อสร้างแกนวิชาการที่มั่นคงให้จังหวัด (พระมหาชาญ อชิโต, การสนทนากลุ่ม, 11 ตุลาคม 2568)

การประเมินผลต้องไม่ทำเพื่อจัดอันดับอย่างเดียว แต่เพื่อการเรียนรู้ร่วมกัน กรอบ CIPP Context, Input, Process, Product เหมาะสำหรับสุรินทร์ เพราะช่วยให้เราเห็นทั้งบริบทและผลลัพธ์อย่างสมดุล ในด้านบริบท จังหวัดควรมีข้อมูลช่องว่างดิจิทัลและทรัพยากรสำนักเรียนครบทุกอำเภอ ในด้านปัจจัยนำเข้า ครูควรผ่านชั่วโมงพัฒนาวิชาชีพอย่างน้อยปีละยี่สิบชั่วโมง สำนักเรียนส่วนใหญ่มีมุมเรียนรู้ดิจิทัลที่ใช้งานได้จริง ในด้านกระบวนการ ห้องเรียนรวมออนไลน์ควรออกอากาศสม่ำเสมอ มีนิเทศสอนต่อครูอย่างน้อยภาคเรียนละสองครั้ง และในด้านผลลัพธ์ อัตราผ่านนักธรรม บาลีระดับต้นควรเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ คะแนนอ่าน เขียน คิด

วิเคราะห์ของแผนกสามัญดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ และทุกสำนักเรียนมีโครงการรับใช้ชุมชนที่วัดผลสัมฤทธิ์เชิงสังคมได้

แน่นอนว่าเส้นทางสู่ความยั่งยืนย่อมมีความเสี่ยง ทั้งด้านงบประมาณที่ผันผวน ครูเฉพาะทางที่ยังขาดแคลน แรงจูงใจผู้เรียนที่ต้องแข่งขันกับสิ่งเร้ารอบด้าน ตลอดจนช่องว่างดิจิทัลในบางพื้นที่ การจัดการความเสี่ยงจึงต้องถูกออกแบบไว้ตั้งแต่ต้นกองทุนร่วมที่ทำสัญญาสมทบข้ามปี กลไกครูเคลื่อนที่ + ห้องเรียนรวมที่ช่วยทดแทนครูเฉพาะทาง ระบบพี่เลี้ยงและการยกย่องเชิงสัญลักษณ์ที่รักษาแรงจูงใจ และสื่อการเรียนแบบสองทางเลือก ที่ใช้งานได้ทั้งออนไลน์และออฟไลน์ เพื่อไม่ให้ใครถูกทิ้งไว้ข้างหลัง (สัมภาษณ์ อุบลวรรณ สุวรรณภูสิทธิ์, รองผู้อำนวยการวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๘)

ในท้ายที่สุด กลยุทธ์ส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน คือการสร้างสมดุลอันละเอียดอ่อน ระหว่างความเชื่อศรัทธาที่อ้าแขนรับกับความกล้าหาญที่จะก้าวสู่โลกสมัยใหม่อย่างมีสติ เมื่อไตรสิกขากลายเป็นวัฒนธรรมประจำวัน เมื่อดิจิทัลถูกใช้เพื่อความเสมอภาค ไม่ใช่เพื่อแบ่งแยก เมื่อพหุวัฒนธรรมถูกยกขึ้นมาเป็นแหล่งเรียนรู้ ไม่ใช่อุปสรรค และเมื่อธรรมาภิบาลทำให้ทุกคนไว้วางใจกันได้ การศึกษาของคณะสงฆ์สุรินทร์จะไม่เพียงผลิตนักบวชผู้มีวินัย ปัญญา เมตตา แต่ยังผลิต พลเมืองพหุวัฒนธรรมยุคใหม่ ที่รู้ธรรม รู้โลก และรู้ชุมชน พร้อมจะรับใช้บ้านเกิด และร่วมสร้างสันติสุขอย่างมั่นคงยั่งยืนให้ผืนแผ่นดินอีสานชายแดนแห่งนี้ต่อไป (สัมภาษณ์ นิตานาด แก้ววินัด, อาจารย์ประจำคณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๘)

บทบาทของคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์ในการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์อย่างยั่งยืน จากการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า วัดยังคงทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และที่พึ่งทางการศึกษาของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชนบทและชายแดน โดยเฉพาะผู้ขาดโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคม สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่าคณะสงฆ์มีบทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ควบคู่การเผยแผ่พระพุทธศาสนา (พระราชสีมาภรณ์, 2539) ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนว่า โรงเรียนการกุศลของวัดและศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ยังเป็นกลไกสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมและยกระดับโอกาสทางการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับบทบาทวัดในฐานะทุนทางสังคมของชุมชน (กรมการศาสนา, 2522)

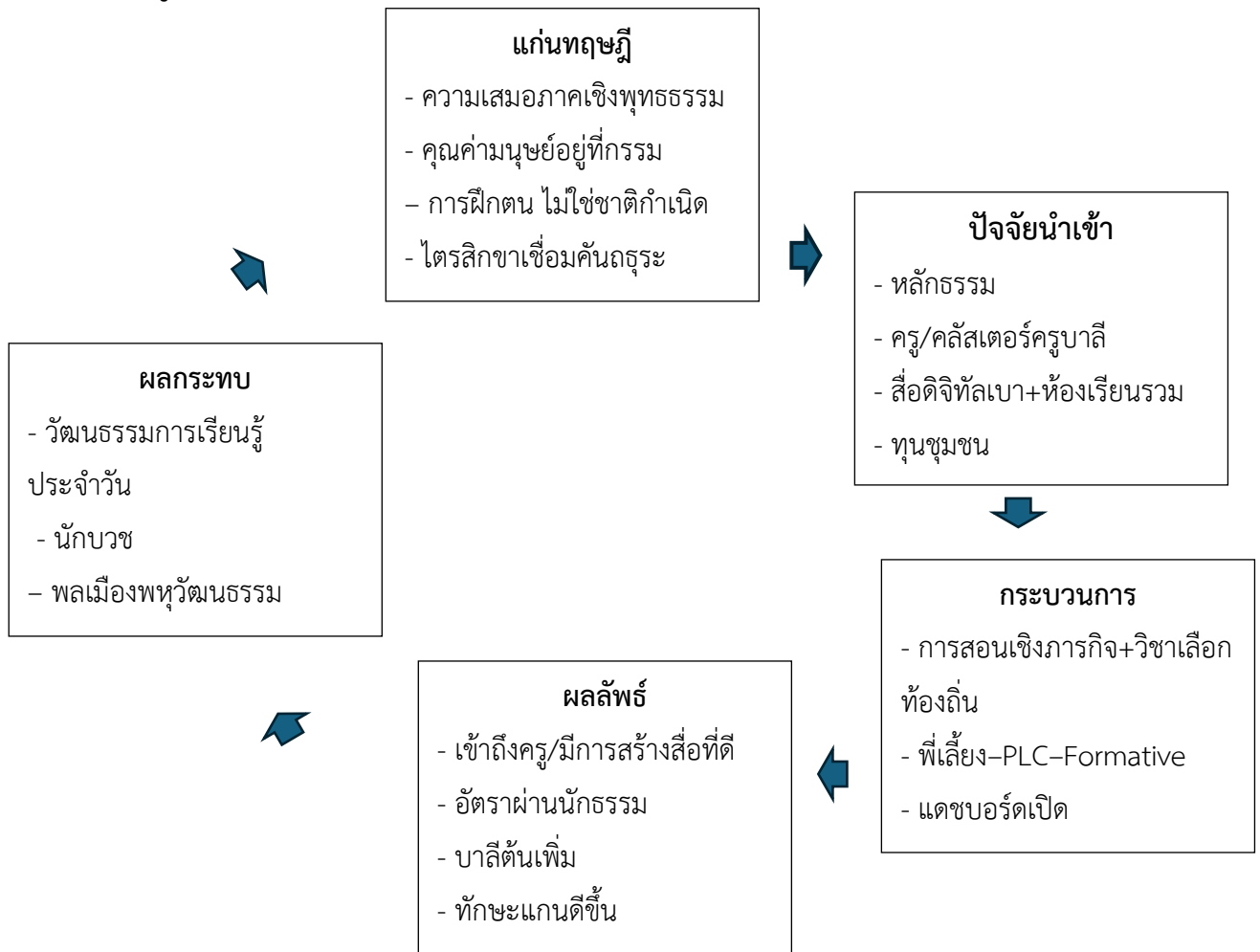
อย่างไรก็ตาม ข้อมูลภาคสนามชี้ถึงข้อจำกัดด้านงบประมาณ บุคลากร และสื่อการเรียนรู้ โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกล จึงจำเป็นต้องพัฒนาระบบสนับสนุนที่ยั่งยืน ทั้งการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และชุมชน รวมถึงการจัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาที่โปร่งใสและตรวจสอบได้ แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่เน้นการมีส่วนร่วมและธรรมาภิบาล (มาณพ พลไพรินทร์, 2531) และการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ให้มีความรู้ด้านการบริหารและการศึกษา (พระเทพปริยัติสุธี, 2540)

โดยสรุป คณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการศึกษาสงเคราะห์ผ่านวัดในฐานะสถาบันฐานราก หากสามารถเสริมความเข้มแข็งด้านเครือข่าย ทรัพยากร และการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ จะนำไปสู่ความยั่งยืนทั้งต่อผู้เรียน พระศาสนา และสังคมในระยะยาว

การสนทนากลุ่มวันเสาร์ที่ 11 ตุลาคม 2568 เวลา 09.00 - 11.00น. ณ ห้องประชุมนวัตน์ อาคาร 90 ปี พระพรหมวชิรโมลี มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

5. องค์ความรู้ใหม่จากการศึกษา

สามารถอธิบายเป็นตารางได้ดังนี้

หมวดองค์ความรู้	สาระสำคัญ	ตัวอย่างแนวปฏิบัติ/ เครื่องมือ	ตัวชี้วัด
แก่นทฤษฎี	ความเสมอภาคเชิงพุทธธรรม: คุณค่ามนุษย์อยู่ที่กรรม-การฝึก ตน ไม่ใช่ชาติกำเนิด; ไตรสิกขา เชื่อมคันถธุระ วิปัสสนาธุระ เป็นระบบปรียัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ	บูรณาการไตรสิกขาใน ตารางเรียน/กิจวัตร ประจำวัน	ผู้เรียนมีพฤติกรรมตามวินัย/ สมาธิ/ปัญญาเพิ่มขึ้น (แบบ ประเมินพฤติกรรม)
ปัจจัยนำเข้า	หลักธรรม, ครู/คัลสเตอร์ครู บาลี, สื่อดิจิทัลเบา+ห้องเรียน รวม, พუნชมชน	ศูนย์ทรัพยากรจังหวัด, กองทุน	ครูแกนนำ/คัลสเตอร์ ≥ 1 ต่อ อำเภอ; สำนักเรียนที่มี Digital Corner $\geq 90\%$
กระบวนการ	การสอนเชิงภารกิจ+วิชาเลือก ท้องถิ่น, พี่เลี้ยง-PLC- Formative, แดชบอร์ดเปิด	PLC รายเดือน, Pre/Post test ราย หน่วย	ครูพัฒนา ≥ 20 ชม./ปี ($\geq 70\%$ ของครู); ห้องเรียน รวม ≥ 80 ครั้ง/ปี
ผลลัพธ์	เข้าถึงครู/มีการสร้างสื่อที่ดี, อัตราผ่านนักรธรรม-บาลีต้นเพิ่ม , ทักษะแกนดีขึ้น, โครงการ ชุมชนเกิดจริง	ข้อสอบตัวอย่าง, Progress dashboard, โครงการรับใช้ชุมชน	อัตราผ่าน ปฐมประโยค \uparrow 10-15% ใน 2 ปี; โครงการงาน ชุมชน ≥ 2 โครงการ/สำนัก เรียน/ปี
ผลกระทบ	วัฒนธรรมการเรียนรู้ประจำวัน; นักบวช-พลเมืองพหุวัฒนธรรม (วินัย-เมตตา-ปัญญา); ความ ยั่งยืนศาสนา/ชุมชน	งานสาธารณะเชื่อมวัด- บ้าน-โรงเรียน	ความเชื่อมั่นชุมชนต่อสำนัก เรียน (แบบสำรวจ) เพิ่มขึ้น

6. บทสรุป

แนวทางการส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ในพระพุทธศาสนาเน้นการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้ง
แผนกธรรม บาลี และสามัญศึกษา ภายใต้การกำกับของ มหาเถรสมาคม โดยยึดหลักปรียัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ
เพื่อพัฒนาพระภิกษุสามเณรให้สมบูรณ์ทั้งกาย ศีล จิต และปัญญา ควบคู่การจัดการศึกษาสงเคราะห์แก่เด็ก
และเยาวชนผู้ด้อยโอกาสผ่านโรงเรียนการกุศลของวัด ศูนย์พุทธศาสนาวินาศาสนาวันอาทิตย์ และกองทุนการศึกษา
พัฒนาการศึกษาคณะสงฆ์ไทยดำเนินมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สุโขทัยถึงรัตนโกสินทร์ และปรับสู่ระบบสมัยใหม่
ด้วยการจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาลงกรณราชวิทยาลัย และ มหาวิทยาลัยมหามกุฏ
ราชวิทยาลัย

สำหรับจังหวัดสุรินทร์ ระบบการศึกษาคณะสงฆ์มีทั้งแผนกธรรม บาลี สามัญ และอุดมศึกษา แต่ยังมี
เผชิญความเหลื่อมล้ำด้านทรัพยากร ครูเฉพาะทาง และโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล โดยเฉพาะพื้นที่ชายแดน

อย่างไรก็ตาม จังหวัดมีจุดแข็งด้านทุนวัฒนธรรมพหุชาติพันธุ์และเครือข่ายวัดชุมชนเข้มแข็ง แนวทางพัฒนาจึงควรมุ่งสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ลดช่องว่างดิจิทัล ยกย่องครูและสื่อการเรียนรู้ บริหารงบประมาณอย่างโปร่งใส และใช้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อความมั่นคงของพระศาสนาและการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. (2522). **คู่มือครูจริยศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ.
- กรมการศาสนา. (2539). **คู่มือการจัดการศึกษาสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- กรมการศาสนา. (2540). **ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2550). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด นวสาส์นการพิมพ์.
- ชำเลื่อง วุฒิจันทร์. (2527). **การพัฒนากิจการสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงของชาติ**. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร.
- ไพบุลย์ เสียงก้อง. (2547). **หลักการบริหารงานในวัด**. ใน คณะกรรมการฝ่ายเลขานุการ โครงการอบรมบาลีก่อนสอบ (บ.ก.), อบรมบาลีก่อนสอบภาค 4 ปีที่ 3 (น. 193). ปทุมธานี: บริษัท สี่ตะวัน จำกัด.
- ธีรวัสส์ บำเพ็ญบุญบารมี. (2550). **สัมมาทิฐิ: ศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา กถาวัตถุ และคัมภีร์ทางพุทธศาสนา**. นครปฐม: โครงการธรรมศึกษาวิจัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระเฉลิมชาติ ชาติวโร (อิทธะรงค์). (2552). **ศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด นวสาส์นการพิมพ์.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2546). **บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์ดี จำกัด.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต). (2546). **ทิศทางการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). (2540). **คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- พระไพศาล วิสาโล. (2552). **พุทธศาสนาไทยในอนาคต: แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พระราชสีมาภรณ์ (นวล เขมสจจวาทิ). (2539). **พระสงฆ์กับงานพัฒนาพระศาสนาและสังคม**. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา.

- มานพ พลไพรินทร์. (2531). **คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร: หจก. ชูติมาการพิมพ์.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2555, 9 พฤศจิกายน). **ประกันคุณภาพการศึกษา มจร หั อ ง เ รี ย น วั ด พ ร ะ แ ก้ ว เ ชี ย ง ร า ย . สื่ บ คั น จ า ก**
<https://jittithap1963mcu.blogspot.com/2012/11/blog-post.html>.
- วัชระ งามจิตรเจริญ. (2552). **พุทธศาสนาเถรวาท**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมศักดิ์ บุญปู. (2558). **การพัฒนาการศึกษาคณะสงฆ์ไทย**. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2561). **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สิริวัฒน์ คำวันสา. (2534). **ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Keyes, C. F. (1989). **Thailand: Buddhist kingdom as modern nation-state**. Boulder, CO: Westview Press.
- Skilling, P. (2009). **Buddhism and Buddhist literature of Southeast Asia**. Bangkok: Fragile Palm Leaves.
- Swearer, D. K. (2010). **The Buddhist world of Southeast Asia (Rev. ed.)**. Albany, NY: State University of New York Press.
- Tambiah, S. J. (1976). **World conqueror and world renouncer: A study of Buddhism and polity in Thailand against a historical background**. Cambridge: Cambridge University Press.